

دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز نسبت به عوامل مؤثر در ارزشیابی استاد

عبدالحسین شکورنیا، محمداسماعیل مطلق، علی‌رضا ملایری، عبدالرضا جهانمردی، حسین کمیلی‌ثانی

چکیده

مقدمه: شناخت نظرات دانشجویان در مورد ارزشیابی استاد و عوامل مؤثر بر آن و همچنین اطلاع از دیدگاه‌های آنها در مورد روند اجرایی و اثربخشی ارزشیابی استاد می‌تواند برنامه‌ریزان را با نقاط قوت و ضعف آن در دانشگاه آشنا و امکان اصلاح و بهبود کیفیت آن را فراهم نماید. مطالعه حاضر با هدف تعیین نظرات دانشجویان در مورد عوامل مؤثر در ارزشیابی استاد در دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز انجام شد.

روش‌ها: در مطالعه‌ای توصیفی، ۴۲۳ نفر از دانشجویان دانشگاه مورد پرسش قرار گرفتند. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه‌ای پایا و روا مشتمل بر ۶۴ سؤال بسته بود. پرسشنامه‌ها در محل دانشکده‌ها توزیع و جمع‌آوری گردید. داده‌های حاصل از پرسشنامه با استفاده از نرم‌افزار SPSS، به صورت درصد فراوانی، میانگین و آزمون مجذور کای و همبستگی پیرسون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج: شصت و پنج و هشت دهم درصد دانشجویان، ارزیابی‌های دانشجویی را یک منبع معتبر و قابل اعتماد می‌دانند و اعتقاد دارند دانشجویان در بیان نظراتشان درباره اساتید خود صداقت دارند. قدرت بیان و روش تدریس استاد با میانگین ۴/۰۵ به عنوان مهم‌ترین عامل در تدریس مؤثر و موفق استاد معرفی شده است. با اندکی تفاوت، توان علمی و اخلاق و رفتار استاد با دانشجویان در اولویت‌های بعدی قرار دارند. بین نظرات دختران و پسران و دانشجویان با معدل تحصیلی بالا و پایین در ارتباط با عوامل مؤثر در ارزشیابی استاد تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد.

نتیجه‌گیری: هر سه ویژگی حرفه‌ای، علمی و فردی استاد با اندکی تفاوت در ارزشیابی استاد توسط دانشجو مهم تلقی شده است. جمع‌بندی نتایج تحقیقات انجام شده در کشور در این زمینه و بهره‌برداری از نتایج حاصل در جهت تدوین پرسشنامه و روند اجرای ارزیابی‌ها می‌تواند در اصلاح اشکالات سیستم ارزشیابی و استاندارد نمودن آن کمک شایانی نماید.

واژه‌های کلیدی: ارزشیابی استاد، دانشجویان، عوامل مؤثر، دیدگاه.

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی / پاییز و زمستان ۱۳۸۴؛ ۵(۲): ۱۱۰ تا ۱۱۰.

مقدمه

در مراکز علمی، ارزشیابی فعالیت‌های آموزشی اساتید از راه‌های گوناگون انجام می‌گیرد. یکی از متداول‌ترین این روش‌ها که در بیشتر کشورها و از جمله ایران استفاده می‌شود، ارزشیابی توسط دانشجویان (Student Evaluation of Teaching-SET) است (۱ و ۲).

در این روش، معمولاً یک پرسشنامه نظرسنجی حاوی تعدادی سؤال درباره فعالیت‌های آموزشی استاد در اختیار دانشجو گذاشته می‌شود تا به این طریق، معلم خود را

آدرس مکاتبه. عبدالحسین شکورنیا (مربی)، مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور، بلوار گلستان، اهواز.

E-mail: shakurnia@yahoo.com

محمداسماعیل مطلق، دانشیار گروه اطفال، علی‌رضا ملایری، دکترای داروساز و عبدالرضا جهانمردی، کارشناس دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور و حسین کمیلی‌ثانی، مربی دانشکده پرستاری آبادان.

این طرح با شماره ۱۹۳ در معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور به ثبت رسیده و هزینه‌های آن از طرف این معاونت پرداخت گردیده است. این مقاله در تاریخ ۸۳/۹/۱۰ به دفتر مجله رسیده، در تاریخ ۸۴/۷/۱۰ اصلاح شده و در تاریخ ۸۴/۸/۱۶ پذیرش گردیده است.

می‌دارد و بیش از آنچه به محتوا و روش تدریس استاد توجه داشته باشد، به ارزیابی اخلاق و رفتار و شخصیت استاد می‌پردازند (۶، ۸، ۹ و ۱۱).

اکثر مطالعاتی که اخیراً در این ارتباط در کشور انجام گرفته است، ارزیابی مثبتی از این روند دارند و نتایج این ارزشیابی‌ها را تا حدودی با واقعیت منطبق می‌دانند (۱۲). در عین حال، عده‌ای نیز ضمن طرح یکسری کمبودها و نواقص، خواستار تمرکز این مطالعات بر نقد و بررسی چگونگی روند اجرایی فرآیند ارزشیابی استاد از مرحله تهیه ابزار تا مرحله باز خورد به استاد می‌باشند (۱۳ تا ۱۵). پاره‌ای از اشکالات طرح شده به این شرح بوده است: پرسشنامه‌های ناقص و کلی، اجرای نامناسب (توزیع پرسشنامه‌ها در جلسه آخر یا جلسه امتحان، عدم رعایت اصل تصادفی بودن، عدم آموزش کافی در مورد نحوه تکمیل پرسشنامه و ...)، عدم آزمون روایی و پایایی ابزارهای ارزشیابی، بازخورد نامناسب و ...

از آنجایی که ارزشیابی استاد توسط دانشجو در نظام آموزش کشور، به عنوان بخش مهمی از فرایند ارزشیابی استاد می‌باشد، لازم است اهداف، مراحل اجرایی، روند و بازده آن به درستی مورد ارزیابی قرار گیرد. شناخت دیدگاه دانشجویان در مورد ارزشیابی استاد و روش‌های اجرای آن می‌تواند راهنمای مفیدی برای اصلاح مشکلات موجود فراهم آورد. به علاوه، شناخت نقاط قوت و ضعف روند اجرای ارزشیابی‌ها، به برنامه‌ریزان آموزش کمک می‌نماید تا با مشکلات و همچنین راهکارهای پیشنهادی آشنا و امکان اصلاح و ارتقای کیفیت آن را فراهم نمایند.

مطالعه حاضر، با هدف تعیین دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز در مورد عوامل مؤثر در ارزشیابی استاد در سال ۱۳۸۱ انجام گرفت.

روش‌ها

در مطالعه‌ای توصیفی-مقطعی، دانشجویان شاغل به تحصیل در دانشگاه جندی شاپور اهواز در زمستان ۱۳۸۱، که هر سال یک بار با تکمیل پرسشنامه در ارزشیابی استاد

ارزشیابی کند. نظر به اینکه دانشجویان بیش از کلیه دست‌اندرکاران آموزش در جریان روند آموزش قرار دارند، بنابراین، بخوبی می‌توانند نسبت به کم و کیف آن نظر دهند.

هدف از ارزشیابی اساتید، بهبود نحوه تدریس و ارتقای اثربخشی آن است. در این بین، تلاش می‌شود تا نتایج ارزشیابی اعضای هیأت علمی به واقعیت نزدیک شود. برخی از شواهد پژوهشی نشان داده‌اند که اظهار نظر دانشجویان در مورد اساتید ممکن است متأثر از عواملی باشد که با موضوع ارزشیابی اساتید ارتباط نداشته باشد. در این راستا، طی سال‌های گذشته، مطالعات عدیده‌ای انجام گرفته و عده‌ای در موافقت و گروهی در مخالفت با این نوع ارزشیابی استاد نظرات و شواهدی ارائه نموده‌اند (۱۳ تا ۱۵). طرفداران این نوع ارزشیابی معتقدند که دانشجویان دارای نوعی فراشناخت هستند که باعث می‌شود ارزشیابی آنها از استاد صحیح و دقیق باشد در حالی که مخالفان اعلام می‌دارند که قضاوت دانشجویان ذهنی بوده و بنابراین، از روایی لازم برخوردار نیست.

موافقان با توجه به همبستگی بین نمره ارزشیابی دانشجویان از یک سال تا سال بعد اظهار می‌دارند که ارزشیابی استاد توسط دانشجو از ثبات و پایایی برخوردار است. ضمن اینکه یکسان بودن ارزشیابی دانشجو از یک استاد در یک درس در طول چند سال، بیانگر پایایی قضاوت دانشجویان است. در مقابل، مخالفان بیان می‌دارند که پایایی ارزشیابی استاد توسط دانشجو متأثر از محیط آموزشی، ویژگی‌های دانشجو، ویژگی‌های استاد و ویژگی‌های دوره آموزشی است.

عده‌ای از محققین اعتقاد دارند ویژگی دیگر ارزشیابی استاد توسط دانشجو که موجب کم اعتباری این روش ارزشیابی می‌شود، این است که این اظهار نظرها غالباً تحت تأثیر عوامل کلی، از جمله شهرت استاد و ویژگی‌های دیگری چون سخت و آسان‌گیری و طرز برخورد او قرار می‌گیرد و دانشجو، پس از کسب اطلاعات کلی درباره استاد، صرف نظر از نوع سؤالی که درباره استاد است به آن جواب می‌دهد، در حقیقت، همان نگرش کلی خود را ابراز

انحراف معیار، همچنین آمار تحلیلی با آزمون مجذور کای و همبستگی پیرسون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج

از مجموع ۵۶۱ دانشجوی، تعداد ۴۲۳ دانشجو پرسشنامه را تکمیل و برگشت دادند که میزان پاسخگویی ۷۵/۵ درصد بود. شصت و دو و نیم درصد دختر و ۳۵ درصد پسر و ۲/۵ درصد نیز جنس خود را مشخص ننموده بودند. میانگین معدل تحصیلی دانشجویان $16/36 \pm 1/49$ بود. بیشترین فراوانی دانشجویان شرکت‌کننده در طرح، دانشجویان رشته پزشکی (۳۲/۴ درصد) و کمترین آن مربوط به دانشجویان رشته توانبخشی (۴/۳ درصد) بود.

نظرات دانشجویان در مورد عوامل مؤثر در ارزشیابی استاد در جدول یک ارائه گردیده است و بیانگر آنست که دانشجویان با بالاترین میانگین ۴/۰۵، ویژگی‌های حرفه‌ای استاد را در ارزشیابی استاد مهم‌ترین عامل قلمداد نمودند و ویژگی‌های علمی و فردی استاد را به ترتیب با میانگین ۴/۰۲ و ۳/۹۵ در اولویت‌های بعدی قرار دارند.

دیدگاه دانشجویان در مورد کیفیت و روند اجرای ارزشیابی استاد در دانشگاه براساس درصد فراوانی و میانگین در جدول دو ارائه شده است و نشان می‌دهد که بیش از نیمی از دانشجویان (۵۸/۳ درصد) در حد بسیار زیاد و زیاد ارزشیابی موجود در دانشگاه را نسبتاً مطلوب می‌دانند. حدود دو سوم دانشجویان (۶۵/۸ درصد) ارزشیابی‌های انجام شده را صحیح و نمره‌های ارزشیابی را که دانشجویان به استاد می‌دهند، معتبر و قابل اعتماد می‌دانند.

آزمون t به منظور مقایسه نظرات دانشجویان دختر و پسر انجام شد و اختلاف معنی‌داری بین نظرات دانشجویان دختر و پسر در ارتباط با عوامل مؤثر در ارزشیابی استاد (ویژگی‌های حرفه‌ای، علمی و فردی استاد) مشاهده نگردید. آزمون همبستگی پیرسون به منظور بررسی ارتباط بین عوامل مؤثر در ارزشیابی استاد با معدل تحصیلی دانشجویان انجام شد که معنی‌دار نبود. یعنی

شرکت می‌نمودند، در نظر گرفته شدند ولی به دلیل بزرگ‌بودن جامعه آماری ۱۵ درصد کل دانشجویان، به تعداد ۵۶۱ نفر به عنوان حجم نمونه مورد مطالعه تعیین گردیدند که به روش خوشه‌ای، به نسبت جمعیت هر دانشکده انتخاب شدند.

ابزار سنجش، پرسشنامه‌ای با تعداد ۶۴ سؤال و مشتمل بر دو بخش بود: سؤالات دموگرافیک و سؤالاتی که عوامل مؤثر بر ارزشیابی استاد را تعیین می‌کرد. برای درک بهتر و تجزیه و تحلیل مناسب‌تر اطلاعات و دستیابی به نتایج قطعی‌تر، سؤالات بر اساس نزدیکی مفاهیم به پنج گروه تقسیم شدند که به ترتیب عبارت بودند از: ویژگی‌های حرفه‌ای استاد (حاوی ۲۶ سؤال در مورد شیوه بیان استاد، نحوه ارائه درس، توانایی در تفهیم درس و ...)، ویژگی‌های علمی استاد (حاوی ۸ سؤال در مورد توان علمی استاد، بروز بودن اطلاعات استاد، سابقه تدریس و ...)، ویژگی‌های فردی اخلاقی استاد (حاوی ۱۷ سؤال در مورد صبر و حوصله و فروتنی استاد، سخت‌گیری او و ...)، ویژگی‌های دانشجویان (حاوی ۶ سؤال در مورد صداقت دانشجویان در تکمیل پرسشنامه‌ها و دخالت‌دادن عوامل غیر مرتبط در ارزشیابی‌ها و ...) و ویژگی‌های فرایند ارزشیابی (حاوی ۷ سؤال در مورد اجرای ارزشیابی در دانشگاه، مناسب بودن پرسشنامه و زمان ارزشیابی‌ها در دانشگاه).

گزینه‌های پرسشنامه به صورت بسته و رتبه‌ای پنج نقطه‌ای (بسیار کم تا بسیار زیاد) با مقیاس نمره‌گذاری یک تا پنج ارائه گردید. روایی صوری و محتوای پرسشنامه بعد از یک مطالعه مقدماتی تأیید شد و پایایی آن از طریق محاسبه آلفای کرونباخ ارزیابی گردید ($\alpha=0/9$).

پرسشنامه در دانشکده‌ها توسط رابط طرح در اختیار دانشجویان قرار می‌گرفت و پس از تکمیل آن در همان روز و یا روز بعد، جمع‌آوری گردید.

در هر دانشکده با توجه به حجم نمونه مورد مطالعه و تعداد دانشجویان شاغل به تحصیل در آن دانشکده، بطور تصادفی دانشجویان از طریق اداره آموزش دانشکده انتخاب و بعد از توجیه و جلب همکاری، پرسشنامه در اختیار آنان قرار می‌گرفت. و از آنجایی که اسم و مشخصات دانشجو در پرسشنامه قید نمی‌شد، دانشجویان به سهولت در تکمیل و ارجاع پرسشنامه‌ها همکاری نمودند.

داده‌های به دست آمده با نرم‌افزار SPSS و با آمار توصیفی به صورت توزیع فراوانی و درصد و میانگین و

دانشجویان با معدل تحصیلی مختلف، نظرات یکسانی در مورد عوامل مؤثر در ارزشیابی استاد ابراز نموده‌اند.

جدول ۱. درصد فراوانی و میانگین و انحراف معیار پاسخ دانشجویان به سؤالات مربوط به عوامل مؤثر در ارزشیابی اساتید

عوامل مؤثر در ارزشیابی اساتید	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین
ویژگی‌های حرفه‌ای						
توانایی در تفهیم درس	۵۸/۵	۲۵/۹	۸/۵	۲/۴	۰/۵	۴/۴۶±۰/۷۹
رفتار محترمانه با دانشجو	۵۵/۷	۳۶/۱	۵/۲	۲/۴	۰/۲	۴/۴۵±۰/۷۲
آمادگی قبلی برای تدریس	۵۲/۱	۳۳/۰	۵/۷	۱/۲	۱/۴	۴/۴۳±۰/۷۹
نحوه ارائه درس	۵۲/۸	۲۹/۰	۱۳/۰	۳/۵	۰	۴/۳۰±۰/۸۴
حضور بموقع در کلاس	۴۲/۹	۴۰/۸	۱۲/۰	۲/۶	۱/۴	۴/۲۲±۰/۸۶
داشتن طرح درس و بیان اهداف	۳۹/۲	۳۹/۶	۱۵/۶	۴/۵	۲/۴	۴/۱۸±۰/۹۷
دسترسی به استاد در خارج از کلاس	۳۱/۸	۳۶/۳	۱۶/۵	۶/۱	۳/۱	۳/۹۳±۱/۴
حضور و غیاب دانشجویان	۲۲/۴	۲۶/۴	۲۱/۲	۷/۳	۱۷/۷	۳/۳۰±۰/۶۳
ویژگی‌های علمی						
توان علمی و دانش استاد	۵۷/۵	۳۵/۶	۵/۹	۰/۵	۰	۴/۵۱±۰/۹۰
بروزبودن اطلاعات و دانش استاد	۵۲/۸	۳۰/۴	۱۲/۳	۲/۶	۱/۷	۴/۳۰±۱/۰۴
سابقه تدریس استاد	۲۸/۸	۳۶/۱	۱۷/۰	۵/۲	۳/۵	۳/۹۰±۱/۰۴
بکارگیری روش‌های جدید در آموزش	۳۴/۹	۳۰/۰	۱۵/۶	۷/۸	۶/۱	۳/۸۵±۱/۱۹
ویژگی‌های فردی						
صبر و حوصله و اخلاق استاد	۶۴/۴	۲۲/۶	۵/۰	۱/۲	۰/۹	۴/۵۸±۰/۷۴
انگیزه و علاقه بالای استاد به تدریس	۵۶/۸	۲۵/۷	۷/۵	۲/۸	۰/۹	۴/۴۳±۰/۸۴
صمیمی و مؤدب بودن استاد	۴۹/۸	۳۶/۳	۱۳/۰	۲/۴	۱/۹	۴/۱۸±۰/۸۹
تواضع و فروتنی استاد	۳۹/۹	۳۶/۸	۱۳/۰	۲/۴	۱/۹	۴/۳۲±۰/۹۰
داشتن ظاهر مرتب و آراسته	۳۶/۸	۳۹/۴	۱۵/۸	۳/۵	۰/۵	۴/۱۳±۰/۸۵
توجه به علائق و نظر دانشجویان	۳۹/۴	۳۴/۰	۱۳/۷	۳/۳	۲/۴	۴/۱۳±۰/۹۶
عدم سوگیری و عدم تحقیر دانشجویان	۵۳/۸	۱۸/۹	۸/۵	۴/۲	۹/۹	۴/۰۷±۱/۳۳
سختگیری استاد	۱۳/۴	۳۰/۹	۳۵/۱	۸/۳	۷/۵	۳/۳۶±۱/۰۸
اطلاع از اوضاع سیاسی و اجتماعی	۱۵/۱	۲۶/۹	۲۲/۲	۱۲/۳	۱۲/۳	۳/۲۳±۱/۳۷
جنسیت استاد	۱۲/۷	۱۹/۱	۱۷/۹	۷/۸	۲۵/۵	۲/۸۳±۱/۴۶

جدول ۲. درصد فراوانی و میانگین و انحراف معیار پاسخ دانشجویان به ویژگی‌های دانشجویان و فرآیند ارزشیابی در دانشگاه

عناوین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین
--------	-----------	------	-------	----	---------	---------

۴/۱۷±۰/۷۲	۲/۴	۵/۲	۹/۲	۳۰/۹	۴۱/۷	صداقت دانشجویان در ارزشیابی استاد
۳/۵۷±۰/۶۰	۳/۸	۳/۵	۱۶/۷	۳۰/۹	۲۱/۴	اطلاع از نحوه نمره دادن استاد
۳/۳۸±۱/۰۲	۷/۸	۱۱/۳	۲۸/۱	۲۶/۹	۱۷/۲	اطلاعاتی که سایر دانشجویان می‌دهند
۲/۷۰±۱/۲۳	۲۱/۵	۲۸/۵	۱۸/۶	۱۷/۲	۱۳/۲	تسویه حساب دانشجو با استاد در دادن نمره ارزشیابی به او
۳/۹۹±۰/۹۸	۲/۸	۵/۴	۱۵/۸	۳۱/۶	۳۴/۲	قابل اعتماد بودن نمره ارزشیابی استاد توسط دانشجویان
۳/۷۹±۱/۰۴	۳/۵	۶/۱	۲۱/۰	۳۴/۹	۲۴/۸	روشن و واضح بودن سؤالات پرسشنامه
۳/۷۵±۰/۸۹	۲/۶	۷/۱	۲۱/۵	۳۷/۰	۲۱/۰	مناسب بودن سؤالات پرسشنامه
۳/۵۷±۰/۶۵	۱۰/۴	۸/۰	۱۴/۲	۳۳/۷	۲۲/۹	مناسب بودن زمان اجرای ارزشیابی
۳/۴۵±۰/۹۶	۱۱/۶	۱۰/۱	۱۶/۷	۲۶/۲	۲۳/۳	اهمیت دانشگاه به نمره ارزشیابی دانشجو از استاد

بحث

بر تأثیر منفی آن در ارزشیابی استاد تأکید شده است. اما اگر بپذیریم جلب توجه دانشجویان در کلاس درس می‌تواند به یادگیری مؤثر منجر شود، این موضوع به عنوان یک تأثیر مثبت قلمداد خواهد شد.

در یک تدریس اثربخش، علاوه بر شایستگی حرفه‌ای، توان علمی و تسلط استاد بر موضوع درس، شخصیت استاد و ویژگی‌های اخلاقی او نیز به عنوان شاخص‌های دیگر، نظر و توجه دانشجو را جلب می‌کند. این مطلب در نتایج مطالعات زیادی قید گردیده است که تا حد زیادی با نتایج این مطالعه هماهنگی دارند (۱۴ و ۱۳).

مطالعه‌ای نشان داد که دانشجویان از میان چهار حیطه از ویژگی‌های یک استاد خوب، اولویت اول را به حیطه شخصیت فردی و سپس به ترتیب به حیطه‌های دانش پژوهی، روش تدریس و توانایی در ایجاد ارتباط داده‌اند (۲۱). در یک مطالعه انجام شده تحت عنوان مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر ارزیابی آموزشی استاد از دیدگاه دانشجو، نتیجه‌گیری شده است که قدرت بیان استاد، وضوح مطالب و ویژگی‌های فردی و رفتاری او بیشترین تأثیر را بر ارزشیابی استاد دارد (۲۲). نتایج حاصل از این دو مطالعه مؤید آنست که دانشجویان بر شیوایی و قدرت بیان استاد، به عنوان یکی از مهم‌ترین

علی‌رغم نظرات مخالفین مبنی بر عدم صلاحیت و قابلیت دانشجویان در ارزشیابی اساتید و تدریس مؤثر، اکثر محققین، شواهد و دلایل زیادی بر صحت و اعتبار نظرات دانشجویان و بازخورد ناشی از آن در بهبود کیفیت تدریس ارائه نموده‌اند (۱۶ تا ۱۹)، اگرچه باید پذیرفت که در ارزشیابی استاد، بسنده کردن به نظرات دانشجویان نیز به تنهایی کافی نخواهد بود. بیش از دو سوم (۷۲/۶ درصد) دانشجویان در این مطالعه اظهار نموده‌اند که در بیان نظراتشان درباره اساتید صداقت دارند و ارزیابی‌های آنان یک منبع معتبر و قابل اعتماد است.

در بررسی دیدگاه دانشجویان درباره عوامل مؤثر در ارزشیابی استاد، دانشجویان با تفاوتی اندک، هر سه ویژگی حرفه‌ای، علمی و فردی استاد را مهم ارزیابی نموده‌اند، اگرچه بالاترین میانگین به ویژگی‌های حرفه‌ای استاد مربوط می‌شود که این نشان‌دهنده توجه دانشجویان به جنبه‌های مدرسی و شیوه تدریس و قدرت کلام و بیان استاد می‌باشد، یعنی، اساتیدی که نفوذ کلام و قدرت جلب توجه دانشجویان را داشته باشند، اساتید موفق و محبوب شناخته می‌شوند. چیزی که در مطالعه نفتولین به عنوان جنبه سرگرم کننده تدریس یا اثر دکتر فاکس لقب گرفته (۲۰) و

معیارهای یک استاد خوب، تأکید می‌نمایند که با نتایج مطالعه حاضر نیز همخوانی دارد.

در مطالعاتی که با عناوین مشابه از قبیل شاخص‌های تدریس اثربخش و ویژگی‌های یک استاد خوب یا مؤثر از دیدگاه دانشجویان در سال ۸۰ و ۸۱ در دانشگاه‌های ارومیه، سمنان و کرمان انجام شده، بعد شایستگی حرفه‌ای و روش تدریس، به عنوان مهم‌ترین اولویت مورد تأکید بوده است (۲۳ تا ۲۵). در نظرسنجی که از ۱۲۷ دانشجوی پزشکی درباره ویژگی‌های یک استاد مؤثر در دانشگاه علوم پزشکی تهران انجام شد، ۷۳/۲ درصد دانشجویان ویژگی‌های شخصیتی استاد را در اولویت اول قرار دادند، پس از آن، اطلاعات علمی با ۶۵/۳ درصد، شیوه تدریس با ۶۳ درصد، مدیریت کلاس با ۳۷ درصد و ارتباط با دانشجو با ۳۱ درصد به ترتیب در اولویت‌های بعدی در مؤثر بودن یک استاد از اهمیت برخوردار بودند (۲۶). نتایج حاصل با اندکی تفاوت تقریباً مشابه مطالعه حاضر می‌باشد.

بنابراین، بطور کلی، این ویژگی‌های مختلف، هر کدام جنبه‌ای از شخصیت استاد را نشان می‌دهند که در جای خود اهمیت داشته و در مجموع بیانگر ابعاد وجودی او هستند و علت تفاوت اولویت‌بندی در نظر دانشجویان ممکن است به دلیل مفاهیم و واژه‌های بکار گرفته شده توسط محقق و یا برداشت‌های مختلف دانشجویان از این عبارتها بوده باشد. اما در هر حال، قدرت بیان و روش تدریس، دانش و توان علمی، و اخلاق و رفتار مناسب استاد از عواملی هستند که از نظر دانشجویان به عنوان شاخص در قضاوت نسبت به شایستگی اساتید، باید مد نظر گرفته شود و طبعاً در تهیه و تدوین پرسشنامه‌های نظرسنجی مورد بهره‌برداری قرار گیرند.

یکی از نکات قابل توجه در مطالعه ما، مشخص نمودن عوامل مربوط به رویه و منش استاد است که از نظر دانشجویان در ارزشیابی استاد تأثیر ندارد و یا تأثیر کمی دارد. به عنوان مثال، دانشجویان، سختگیری استاد، جنسیت استاد و یا اطلاع از اوضاع سیاسی و اجتماعی

استاد را در ارزشیابی‌های استاد غیر مرتبط می‌دانند این موضوع در برخی مطالعات نیز مورد بررسی قرار گرفته است (۸ تا ۶).

عامل دیگری که ممکن است ارزشیابی‌های دانشجویی را متأثر نماید، شخصیت و ویژگی‌های خود دانشجویان است. انگیزه اصلی دانشجویان، کسب دانش و معرفت است لیکن نباید فراموش کرد که همه به یک اندازه از این انگیزه برخوردار نیستند. هدف تعدادی از دانشجویان یادگیری است، اما هدف تعداد دیگری اخذ مدرک، گذراندن وقت و مسائل کلی و جنبی دیگر غیر از تحصیل است. به همین دلیل، نمی‌توان انتظار داشت همه دانشجویان فرایند تدریس و فعالیت‌های آموزشی اساتید را یکسان ارزیابی کنند (۲۷).

یافته‌های این تحقیق نشان داد که دانشجویان معتقدند ارزیابی که آنها از اساتید به عمل می‌آورند، قابل اعتماد و تا حد زیادی با واقعیت منطبق است. تحقیق مشابهی نیز نشان داد دانشجویان با شناخت واقعی از استاد او را ارزشیابی می‌کنند و مسائل جنبی و نمره پایان ترم آنان تأثیری در ارزشیابی استاد ندارد (۲۵) که با یافته‌های این تحقیق همخوانی دارد. نتایج یک مطالعه نشان داده است که ۱۸/۴ درصد دانشجویان ارزیابی را که از اساتید به عمل می‌آورند بسیار با واقعیت منطبق می‌دانند و ۶۴/۵ درصد اذعان داشته‌اند که اصلاً با واقعیت انطباق ندارد (۲۸). نتایج تحقیق دیگری نشان داده است که ۳۳/۳ دانشجویان نتایج ارزیابی‌های فعلی را تا حدودی با واقعیت منطبق می‌دانند و ۱۰/۳ درصد نیز ارزیابی‌های فعلی را اصلاً با واقعیت منطبق نمی‌دانند (۱۹) که نتایج تحقیق دوم تا اندازه‌ای با مطالعه حاضر همخوانی دارد. علت عدم تطابق نتایج فوق ممکن است به دلیل عدم یکنواختی پرسشنامه‌های ارزشیابی، نحوه و زمان انجام ارزیابی‌ها و فضای آموزشی حاکم بر دانشگاه‌های محل انجام این تحقیقات بوده باشد.

بطور کلی، علی‌رغم گزارشاتی مبنی بر تأثیر برخی از عوامل جنبی بر دیدگاه دانشجویان در ارزیابی اساتید

یا سهم هر یک از ویژگی‌های استاد در ارزشیابی و یا تعیین نقطه نظرات دانشجویان در جنبه‌های مختلف ارزشیابی استاد خالی است و روشن شدن این قبیل مسائل می‌تواند روند ارزشیابی استاد را ارتقا دهد.

با توجه به یافته‌های این پژوهش مسئولین امر باید به اهمیت عوامل مؤثر در ارزشیابی استاد و نظرات دانشجویان در این ارتباط توجه بیشتری نموده و درصد جلب مشارکت و رضایت دانشجویان و اساتید در انجام ارزشیابی‌ها باشند تا با فراهم نمودن محیط مناسب، ارزشیابی واقعی از عملکرد آموزش اساتید تسهیل گردد.

نتیجه‌گیری

دیدگاه دانشجویان درباره عوامل مؤثر در ارزشیابی استاد نشان داد که با اندکی تفاوت، هر سه ویژگی حرفه‌ای، علمی و فردی استاد در ارزشیابی استاد مهم ارزیابی شده‌اند و اکثریت دانشجویان اظهار نمودند که در بیان نظراتشان درباره استاد صداقت دارند و ارزیابی آنان یک منبع معتبر و قابل اعتماد است. بنابراین، به نظر می‌رسد می‌توان از نظرات دانشجویان به عنوان یک بخش مهم در برنامه آموزش استاد نمود، ولی همراه با آن نواقص و کاستی‌های موجود را شناسایی و اصلاح نمود.

خود، تحقیقات زیادی نیز در سال‌های اخیر انجام گرفته است که نشان می‌دهد تأثیر این عوامل ناچیز بوده و در صحت نتایج خلی ایجاد نمی‌کند (۱۸ و ۲۹).

یکی از توصیه‌های مهم کنفرانس آموزش پزشکی در ادینبورگ سال ۱۹۹۳، مشارکت دادن و سهم‌نمودن دانشجویان در همه سطوح آموزش، نظیر تعیین هدف‌های برنامه درسی و ارزشیابی می‌باشد (۳۰). بنابراین، با عنایت به اینکه هدف اصلی آموزش و تدریس و مشتری‌های واقعی درس و استاد، دانشجویان می‌باشند، دیدگاه‌ها و نظرات آنان به عنوان یک بخش مهم در برنامه‌های آموزش باید در نظر گرفته شود و قطعاً همه محققین و دست‌اندرکاران آموزش باید تلاش کنند تا نواقص و کاستی‌های موجود در این زمینه را شناسایی و اصلاح نمایند.

در نهایت، دانشجویان ضمن اعلام رضایت نسبی از ارزشیابی‌های انجام شده دانشگاه اذعان نموده‌اند که مسئولین به نمره ارزشیابی استاد توسط دانشجویان اهمیت کافی نمی‌دهند و از نظرات آنان در جهت بهبود کیفیت تدریس و اصلاح روند آموزش بهره‌برداری نمی‌نمایند که این موضوع نیازمند مطالعه دیگری است.

هر چند در سال‌های اخیر مطالعات متعددی در جهت شناسایی عوامل مرتبط با ارزشیابی استاد انجام گرفته و گزارشات جالبی ارائه گردیده است، با وجود این، به نظر می‌رسد هنوز هم جای پاره‌ای مطالعات نظیر تعیین وزن

منابع

۱. حاجی آقاجانی سعید، قربانی راهب، کاهویی مهدی. ارزشیابی دانشجویان از نحوه تدریس اساتید دانشگاه علوم پزشکی سمنان سال ۷۹. مجله دانشکده پزشکی ۱۳۷۹؛ (ویژه‌نامه چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی): ۲۶.
۲. Report of the task force on student evaluation of teaching: University of North Carolina, Chapel Hill April, ۵ ۱۹۹۹. [cited ۲۰۰۵ oct ۱۱]. Available from: <http://www.unc.edu/faculty/faccoun/reports/R۹۹TFSET.htm>
۳. Hake RR. Problems with student evaluations: Is assessment the remedy? Woodland Hills, CA ۹۱۳۶۷. ۲۵ Apr ۲۰۰۲. [cited ۲۰۰۵ dec ۱۵]. Available from: <http://www.stu.ca/~hunt/hake.htm>
۴. مطلق محمداسماعیل، جهانمردی عبدالرضا. ارزشیابی استاد توسط دانشجویان: صحیح یا غلط. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی ۱۳۸۱؛ ۷: ۱۰۹.

۵. شریفی مسعود، جورابچی زینب. بررسی تأثیرگذاری استاد بر روی ارزشیابی دانشجو از استاد و درس در ابتدا و انتهای ترم. مجله دانشکده پزشکی ۱۳۷۹؛ (ویژه‌نامه چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی): ۴.
۶. امینی نیک سعید، حسین‌پور الهام، روحی لیلا. آیا سختگیری استاد در ارزشیابی دانشجو از وی تأثیر می‌گذارد؟ پژوهش در علوم پزشکی ۱۳۷۷؛ ۳(پیاوست ۱): ۸ تا ۱۴.
۷. تمیزی‌فر بابک، نجفی مصطفی، سمیعی‌نسب محمدرضا. آیا نتایج ارزشیابی اعضای هیأت علمی از دیدگاه دانشجویان، با نمرات دانشجویان از آن درس، ارتباط دارد؟ مجله دانشکده پزشکی ۱۳۷۹؛ (ویژه‌نامه چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی): ۲ تا ۲۱.
۸. مطلق محمداسماعیل، شکورنیا عبدالحسین، الهام‌پور حسین. رابطه بین عملکرد تحصیلی دانشجویان با نمره ارزشیابی استاد. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی ۱۳۸۱؛ ۷: ۱۰۸.
۹. سیف‌علی‌اکبر. ارزشیابی از استادان، تا چه اندازه می‌توان به آن اعتماد کرد؟ پژوهش‌های روان‌شناختی ۱۳۷۰؛ ۱(۲ و ۱): ۲۴ تا ۲۴.
۱۰. نجفی‌پور صدیقه، امینی میترا. بررسی نظرات اساتید دانشکده علوم پزشکی جهرم نسبت به ارزشیابی استاد توسط دانشجو. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی ۱۳۸۱؛ ۷: ۱۱۸.
۱۱. Abrami PC, Leventhal U, Perry RK. Educational seduction. Review of Educational Research ۱۹۸۲; ۵۲: ۶۴-۷۴.
۱۲. سرچمی رامین، حسینی مسعود. تعیین دیدگاه‌های دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی قزوین در مورد اولویت‌های ارزشیابی اساتید در نیمسال دوم تحصیلی ۷۹-۸۰. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی ۱۳۸۱؛ ۷: ۱ تا ۷.
۱۳. اشرف حسین، صبری محمدرضا، حق‌پناه سزانه. تعیین مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر ارزیابی آموزشی استاد از دیدگاه دانشجویان. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی ۱۳۸۱؛ ۷: ۱۵ تا ۱۴.
۱۴. نیک‌بخت‌نصرآبادی علی‌رضا، پارسا زهره. نقدی بر ارزشیابی استاد در دانشگاه علوم پزشکی تهران. مجله دانشکده دانشگاه علوم پزشکی تهران ۱۳۷۹؛ (ویژه‌نامه چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی): ۷۲.
۱۵. خلدی ناهید، شیخانی اکبر. مقایسه ارزشیابی استاد توسط دانشجویان، همکاران و استادان دانشکده پزشکی شاهد. پژوهش در علوم پزشکی ۱۳۷۷؛ ۳(پیاوست ۱): ۵۱ تا ۵۱.
۱۶. Sproule R. Student evaluation of teaching: a methodological critique of conventional practices. [cited ۲۰۰۵ dec ۱۵]. Available from: <http://epaa.asu.edu/epaa/v7n50.html>
۱۷. Elbow P. Making better use of student evaluations of teachers ۱۹۹۲. [۲۰۰۵ dec ۱۵]. Available from: <http://www.ade.org/ade/bulletin/n۱۰۱/۱۰۱۰۰۲.htm>
۱۸. Felder RM. What do they know Anyway? Chem Engr Educatio ۱۹۹۲; ۲۶(۳): ۱۳۴-۱۳۵.
۱۹. Carrasco FM, Ecavarría RF, Lazarevich IB. Student evaluation of teachers: an analysis of a ۱۲ year experience. Program and Abstracts. AMEE Conference Edinburgh. ۲۰۰۴ sep ۵-۸. Scotland UK: ۴-۱۵۲.
۲۰. Naftulin DH, Ware JE, Donnelly FA. The Doctor Fox Lecture: a paradigm of educational seduction. J Med Educ ۱۹۷۳; ۴۸(۷): ۶۳۰-۵.
۲۱. Zohor A, Eslamnejad T. Teachers effective teaching criteria as viewed by the students of Kerman university of medical education. J Med Edu ۲۰۰۴; ۴(۲): ۶۵-۶.
۲۲. مظلومی سعید، احرام‌پوش محمدحسین، کلانتر مهدی، کریمی حسین، حرازی محمدعلی. بررسی خصوصیات یک استاد خوب از دیدگاه دانشجویان علوم پزشکی شهید صدوقی یزد. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی ۱۳۸۱؛ ۷: ۱۱۱.
۲۳. مشیری زهرا، بقایی رحیم، احتسابی علی‌رضا. بررسی ویژگی‌های یک استاد خوب از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ارومیه در سال ۱۳۸۰. از مجموعه مقالات ششمین همایش کشوری آموزش پزشکی. تهران: دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی. ۱۳۸۲.

۲۴. حاجی آقاچانی سعید. مقایسه نظرات مدرسین و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی سمنان در مورد معیارهای یک استاد خوب دانشگاه. مجله دانشکده پزشکی ۱۳۷۹؛ (ویژه‌نامه چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی): ۲۵.
۲۵. ظهور علی‌رضا، اسلامی‌نژاد طاهره. شاخص‌های تدریس اثربخش استاد از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمان. از مجموعه مقالات ششمین همایش کشوری آموزش پزشکی. تهران: دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی. ۱۳۸۲: ۷۴.
۲۶. اوسطی آشتیانی زهرا، حسین‌آبادی فرشته، مشکانی زهرا. بررسی ویژگی‌های یک استاد مؤثر از دیدگاه دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران. از مجموعه مقالات ششمین همایش کشوری آموزش پزشکی. تهران: دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی. ۱۳۸۲: ۸۴.
۲۷. Fulda JS. Student evaluations of teaching: brought to you by computer. Br J Edu Technol ۲۰۰۰; ۳۱(۱): ۸۱-۸۲.
۲۸. توکل محسن، رحیمی‌مدیسه محمد، ترابی سیما. بررسی ویژگی‌های استادان از دیدگاه دانشجویان (با رویکرد ارزیابی دانشجویان از استادان). پژوهش در علوم پزشکی ۱۳۷۷؛ ۳(پوست ۱): ۳۳ تا ۵.
۲۹. رفیعی مریم، سیفی محمد. بررسی عوامل مرتبط با ارزشیابی اساتید دانشگاه علوم پزشکی اراک توسط دانشجویان. از مجموعه مقالات ششمین همایش کشوری آموزش پزشکی. تهران: دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی. ۱۳۸۲: ۶۶.
۳۰. شادپور کامل. در ترجمه گردهمایی جهانی درباره آموزش، فدراسیون جهانی آموزش پزشکی (مؤلف). تهران: وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی. ۱۳۷۲.